

UCHWAŁA
SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 28 czerwca 2017 r.

w 100. rocznicę śmierci Mariana Smoluchowskiego – genialnego polskiego fizyka

Marian Smoluchowski – genialny polski fizyk, zmarł przedwcześnie 5 września 1917 roku, mając zaledwie 45 lat. Był jednym z najwybitniejszych światowych uczonych przełomu XIX i XX wieku. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1936).

Marian Smoluchowski urodził się 28 maja 1872 roku w Vorderbrühl – w sąsiedztwie miasta Mödling pod Wiedniem. Już od najmłodszych lat wykazywał niezwykle zdolności. Ukończył z najwyższym wyróżnieniem studia z fizyki na Uniwersytecie Wiedeńskim. Jego nauczycielami byli Franz Serafin Exner i Joseph Stefan. Poślubił Zofię Baraniecką (1881–1959), córkę profesora matematyki Uniwersytetu Jagiellońskiego Mariana Baranieckiego, z którą miał córkę Aldonę i syna Romana, także fizyka, absolwenta Uniwersytetu Warszawskiego, a potem profesora uniwersytetów w Princeton i Austin.

Na Uniwersytecie Wiedeńskim w roku 1895 obronił z wyróżnieniem pracę doktorską. Przez kilka lat pracował w różnych ośrodkach naukowych Europy (Paryż, Glasgow, Berlin). Po powrocie do Wiednia w roku 1898 został docentem i otrzymał prawo wykładania, które przeniósł na Uniwersytet Lwowski, uzasadniając to między innymi możliwością prowadzenia wykładów w języku polskim. W wieku 28 lat objął stanowisko profesora nadzwyczajnego fizyki teoretycznej Uniwersytetu Lwowskiego, a mając 31 lat stanowisko profesora zwyczajnego, będąc wtedy najmłodszym profesorem w Cesarstwie Austro-Węgierskim. W latach 1906-1907 był prezesem Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika.

W 1913 roku Marian Smoluchowski przyjął zaproszenie Uniwersytetu Jagiellońskiego i objął kierownictwo Katedry Fizyki Eksperymentalnej po Augustie Witkowskim, który już dużo wcześniej przewidział go jako swego następcę. 15 lipca 1917 roku został wybrany rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nie zdążył podjąć tej funkcji, ponieważ zmarł na dyzenterię 5 września 1917 roku.

Marian Smoluchowski był jednym ze współtwórców kinetycznej teorii materii. W 1904 roku, wbrew powszechnie obowiązującej opinii, przedstawił argumenty potwierdzające możliwość obserwacji fluktuacji wielkości fizycznych spowodowanych ziarnistą strukturą materii. Niezależnie od Alberta Einsteina wyjaśnił zjawisko ruchów Browna, co przyczyniło się do ostatecznego zaakceptowania przez społeczność naukową realnego istnienia atomów. Wprowadzenie wspomnianych fluktuacji pozwoliło mu także na wyjaśnienie tajemniczego zjawiska opalescencji krytycznej, jak również (niezależnie od badań Alberta Einsteina) na udzielenie prawidłowej odpowiedzi na pytanie – „Dlaczego niebo ma kolor niebieski?”.

Marian Smoluchowski należał do grona prekursorów wykorzystania metod stochastycznych jako narzędzia do opisu zjawisk fizycznych. Trzy nagrody Nobla w latach dwudziestych związane były ściśle z osiągnięciami Mariana Smoluchowskiego: w 1925 r. z chemii (Richard Zsigmondy), w 1926 r. z fizyki (Jean Perrin) i z chemii (Theodor Svedberg). Gdyby żył trochę dłużej, zapewne otrzymałby (za prace teoretyczne dotyczące koloidów) już pierwszą z nich. Po śmierci Mariana Smoluchowskiego wielu znakomitych uczonych opublikowało o nim wspomnienia. Albert Einstein swój artykuł wspomnieniowy podsumował stwierdzeniem: „Zbyt wcześnie przeciął los jego natchnioną działalność jako badacza i nauczyciela ... Dzierżmy wysoko jego wzór i dzieło”.

Ale nie tylko fizyka była dla Niego sensem życia. Współpracował blisko z filozofami szkoły lwowsko-warszawskiej, wprowadzając ich w arkana fizyki, sam zaś w obszarze filozofii zajmował się, między innymi, analizą pojęcia przypadku oraz prawdopodobieństwa. Marian Smoluchowski i jego brat Tadeusz należeli także do czołowych alpinistów europejskich tamtych czasów. Tylko w latach 1891–1893 bez przewodników dokonali 16 nowych wejść na szczyty i turnie oraz wytyczyli 24 nowe drogi. Smoluchowski należy do nielicznych polskich wspinaczy, którzy na koncie mają pierwsze wejścia na szczyty w Alpach. Jako pierwszy Polak zdobył między innymi Matterhorn, Zinalrothorn, Dent Blanche, Finsteraarhorn, Breithorn. Za swoje wysokogórskie osiągnięcia był wielokrotnie nagradzany.

Marian Smoluchowski należał także do pionierów polskiego narciarstwa i taternictwa. Od 1909 roku jeździł na nartach i wspinał się w Tatrach. W roku 1911 wraz z bratem Tadeuszem odbył wyprawę narciarską w nieznaną wówczas wśród Polaków Karpaty Marmaroskie. W tym samym roku wraz z Januszem Chmielowskim, Ignacym Królem, Józefem Łukaszewiczem i Wacławem Zakrzewskim dokonał trudnego pierwszego przejścia

zachodnią ścianą Małej Kończystej. W latach 1911–1912 był przewodniczącym Sekcji Turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego, działał w organizacjach narciarskich. Pisywał w czasopiśmie na tematy alpinistyczne i narciarskie.

Uchwałą Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przypominamy postać genialnego fizyka o wielkim wkładzie do nauki światowej. Niech stanie się inspiracją dla kolejnych pokoleń polskich badaczy. Młody wiek Mariana Smoluchowskiego i jego wielkie sukcesy naukowe niech będą wielkim natchnieniem szczególnie dziś, kiedy budowane jest społeczeństwo informacyjne i gospodarka oparta na wiedzy. Na osobną uwagę zasługuje jego umiłowanie Polski, w tym wielki szacunek dla języka polskiego, polskiej przyrody i polskiej kultury.

Senat Rzeczypospolitej Polskiej jest przekonany, iż przywołanie postaci Mariana Smoluchowskiego w 100-lecie jego śmierci, winno stać się okazją do wprowadzenia Jego osoby do przestrzeni publicznej – szczególnie do szkół i uczelni. Bliższe poznanie Jego życiorysu i osiągnięć będzie ważną lekcją polskiego wkładu do nauki światowej. Piękna postawa polskiego patriotyzmu, prezentowanego przez światowej klasy polskiego uczonego, niech stanie się inspiracją dla młodego pokolenia i całego społeczeństwa.

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.

MARSZAŁEK SENATU

Stanisław KARCZEWSKI